

**КРИВОРОЖСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ**

**ПРОБЛЕМЫ СОЦИОДИАГНОСТИКИ
В ПЕРЕХОДНЫЙ ПЕРИОД
(Материалы международной конференции)**

Кривой Рог — 1996

Трет"як Д.Л., Лобанова А.С. (м. Кривий Ріг)

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ СОЦІОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

На шляху становлення соціологічної науки в Україні є чимало суттєвих проблем. Однією з них залишається питання про структуру соціологічного знання (ССЗ). В сучасній соціології існує декілька підходів щодо ССЗ. Спричинено це тим, що різні видатні соціологи розглядають історію розвитку людської цивілізації по-різному. Пітерім Сорокін, наприклад, ставив за рушійну силу розвитку суспільства зміну соціокультур, М. Вебер – зміну культурних цінностей, К. Маркс – зміну соціально-економічних формацій, Е. Дюркгейм – моральних цінностей і т. ін. Тобто в основу зміни в соціальних відносинах ставилася зміна певної соціальної характеристики – габітусу, що спричиняла появу нових соціальних відносин. Відповідно до цього, ССЗ твориться з урахуванням поглядів на історичний розвиток суспільства та вплив на соціолога сучасних йому явищ. Це підвалини кожної ССЗ.

Розглянемо три основні підходи щодо ССЗ:

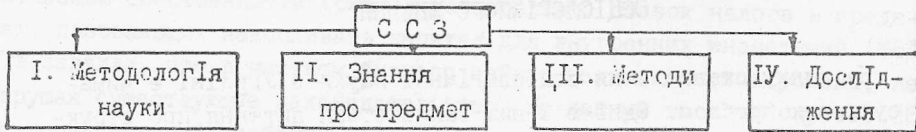
- 1) марксистський (Осіпов В.Г., Кабица О.В. та ін.);
- 2) немарксистський (М. Вебер);
- 3) проміжний (П. Сорокін).

Перший підхід щодо ССЗ ґрунтується на такій структурі соціології, як: загальні теорії, теорії середнього рівня, емпіричні дослідження. Найголовніший недолік цієї теорії, на наш погляд, полягає у тому, що психологія людини та її свідомо життєдіяльність залежать, на думку авторів, головним чином від суспільно-економічної формації та об'єктивності наукових знань, веберівська теорія, навпаки, протиставляє першій раціональність, "розумючість".

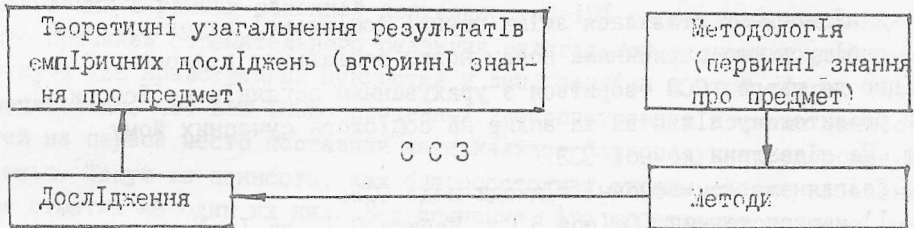
А саме, суспільно-економічна формація (у Вебера це раціональність, свідомі соціальні дії та діяльність) залежить від свідомої, раціональної думки. Пітерім Сорокін, хоча визнавав напрацювання К. Маркса і М. Вебера, дійшов висновку, що свідомо, раціональна діяльність людини залежить від ще глибших факторів, а саме – від психологічної стабільності індивіда.

Розглянемо ССЗ кожного з напрямів й спробуємо здійснити їх порівняльний аналіз в пошуках досконалішого з них.

Марксистський напрямок в соціології передбачає таку ССЗ:
/Див. Марксистско-ленинская социология /Ств.ред. Г.В. Осипов,
В.Н. Иванов/ -М.: Наука, 1988., -с. 19-24/.

На наш погляд, в цій структурі є деякі недоліки. Як вже зазначалось, спочатку будь-якої науки (сучасної має бути методологія) потім емпіричні дослідження, за ними - теоретичні висновки, узагальнені знаннями. Подана вище теорія дотримується цієї лінії в стадіях дослідження (методи) та в етапах дослідження. Тож доцільнішою була б така структура соціологічного знання:

Знання про предмет має змінюватись після досліджень, у нас же на практиці виходить, що дослідження повинні змінюватись залежно від знань про предмет. Що є більш доцільним? Якщо знання про предмет є непохитними істинами й соціологу важко їх змінити, тобто удосконалити, то, звичайно, розвиток всієї науки набуває формально-теоретичного характеру. Коли ж знання про предмет "приречені" на постійне вдосконалення, тоді наука в цілому, а, отже, й всі суспільні сфери її використання "приречені" на постійне вдосконалення, покращення. Саме такий підхід було запропоновано М. Вебером. Основою його світогляду є обґрунтування капіталістичного напрямку розвитку суспільства. Якщо у К. Маркса провідним в теорії є те, яке є суспільство, формація, то у М. Вебера - капітал, від якого залежить (на загальному та індивідуальному рівнях) свідомість індивіда й суспільства. За К. Марксом головним для людини є набуття самосвідомості (вдосконалення себе) на рівні суспільства, за М. Вебером - набуття свідомою особистістю капіталу (матеріального й духовного) в суспільстві. Отже, останній вважає, що свідомість людини та її перебування в суспільстві

поняттям конкретним, незмінним, а II капітал - рухомим поняттям, залежно від якого змінюється свідомо діяльність людини та стан суспільства. Звідси логічно виходить такий термін М. Вебера, як соціальна дія, що відіграє в його концепції вирішальну роль. Його підхід до структури соціологічного знання, в принципі, адекватний попередньому, але в ньому змінена послідовність структури соціології, тобто емпірика - первинна, теорія - вторинна.

На ґрунті знань М. Вебера та досягнень сучасної йому психології видатний соціолог П. Сорокін дійшов думки, що соціологія вивчає тільки такі суспільства, члени яких, окрім органічних та неорганічних процесів, пов'язані психічною взаємодією (обміном ідей, почуттів, волевих бажань), тобто, саме тим, що кінцево складає свідомість та відрізняється від психології спробою розглядати родові властивості й основні закономірності соціально - психічних явищ. Назвавши структуру соціології архітектонікою, він виділив такі основні рівні: соціальна аналітика (загальне вчення про суспільство); соціальна механіка (рівень емпіричних досліджень) та соціальна політика (соціальна медицина або вчення про частя; рівень загальносоціологічних теорій). Звідси автор визначає соціологію як наднауку, що вивчає найбільш загальні родові властивості суспільних явищ і відокремлює в ній: загальну структурну соціологію; загальну динамічну соціологію; спеціальну соціологію, де використовує як методичну базу науки в цілому, так і соціокультурні процеси (значення - цінність - норма), що є специфічним характером соціологічної методики. Тобто єдиною ознакою соціології автор виводить культурну людину, зокрема, індивідуальну свідомість.

На відміну від П. Сорокіна російський соціолог Ж.Т. Тощенко розглядає накопичення соціологічних знань на підставі розподілу суспільства на різні сфери життя і пропонує таку ССЗ: економічна соціологія (економічний аспект); соціологія соціальних процесів; політична соціологія; соціологія духовного життя. Соціальним чинником, що єднає всі підрозділи соціології в цій теорії на відміну від попередньої є суспільна свідомість.

Отже, на наш погляд, найбільш досконалою розробкою ССЗ є підхід П. Сорокіна, який визначив суть соціокультурних явищ як надорганічну думку (соціальне) через психологічні особливості людей, їхню неповторну індивідуальність. Саме це на жаль, довгий час не враховувалося вітчизняними соціологами, а в умовах перехідного періоду набуває сприйнятливої значущості.